

Historisch portret

Heidewachtel

of: Kleine Münsterländer

Collectie: Prado Museum, Madrid.

'Kwarteljacht' van Francisco de Goya (1746-1828) uit 1775.

In oude geschriften, documenten en boeken of op prenten en schilderijen is de geschiedenis van honden vastgelegd. En dan vooral het werk dat ze doen. Meegaan op jacht, het drijven en hoeden van een kudde, het bewaken van huis en hof en het gezelschap houden van de mens. Elke maand biedt *Onze Hond* jou een inkijkje in de rijke historie van een rashond. Deze maand: de Heidewachtel (Kleine Münsterländer).

Vanaf de middeleeuwen tot aan de achttiende eeuw worden in West-Europa voor de jacht 'vogelhonden' gebruikt. Met netten of een valk wordt het aangegeven wild gevangen. De komst van het geweer betekent een grote verandering in de manier van jagen. Behalve voorstaan – aangeven dat er wild zit – moeten honden nu ook het geschoten wild kunnen vinden en het (zonder schade) apporteren. Daar wordt vanaf dan op geselecteerd.

Nationalisme

In zijn *Enzyklopädie der Rassehunde* bericht Dr. Hans Räber dat met de revolutie in 1848 '... die guten Hundestämme wurden fortgefeht' en dat 'die Verbastardierung der Vorstehhunde' zich binnen drie jaar voltrekt. In de jaren tachtig van de 19de eeuw zijn door het kruisen van Vogelhonden met Engelse en Franse jachthonden zogenoemde 'Halbbluthunde' ontstaan. Diverse jagers-fokkers besluiten te redden wat er te redden valt van de oude Vogelhond. Dat heeft te maken met de golf van nationalisme, die rond 1870 door midden Europa trekt. Men wil weer '... mit den Hunden auf die Jagd gehen, die schon die Urgrossväter begleitet hatten', aldus Räber.

Hond van de dominee

In het begin van de twintigste eeuw worden in het noordelijke Duits-Nederlandse grensgebied de Heidewachtel en Wachtelhund van elkaar gescheiden en als twee aparte rassen verder gefokt. De laatste 'oude' vogelhonden die nog in het gebied bestaan, noemt men onder meer Magister- of Pastorenhündchen omdat ze vaak in het bezit zijn van leraren of dominees.

Brenninkmeyers

Edmund Löns (1880-1964) gaat de geschiedenis in als 'Forstmann', kynoloog en pionier bij de opbouw van het ras Heidewachtel. Niet te verwarren met zijn broer Hermann (1866-1914), die naast jager ook dichter en schrijver was. Geboren in Pommern maar opgegroeid in Münster, brengt zijn opleiding tot boswachter hem in 1921 naar Noordrijn-Westfalen, waar Edmund 'Forst- und Jagdverwalter' wordt bij de familie Brenninkmeyer (die we kennen van C&A). Van 1922 tot 1961 woont en werkt hij met zijn vrouw Elisabeth Boer (1885-1947) in de fraaie boswachterswoning van de Brenninkmeyers aan de Ölmühlenweg in Mettingen. In 1922 schrijft Löns zijn boek *Heidewachtel. Kleiner Münsterländer Vorstehhund oder Spion. Seine Geschichte, Abrichtung und Führung*, dat in 2007 wordt herdrukt.

Het schilderij 'Boerenjongen met hond' (circa 1642) van David Teniers (1610-1690) is een van de oudste en mooiste afbeeldingen van een 17de-eeuwse vogelhond.

VOORSTAAN

Het voorstaan van een hond is de wijze waarop het dier, zodra het de verwaaiing van wild krijgt, het wild 'aanwijst'. De hond verstrakt, staat als bevroren en houdt soms een voor- of achterpoot omhoog.

HEIDEWACHTEL

Gebruik: jachthond, huishond

Rasstandaard: [fci.be/Nomenclature/Standards/102g07-de.pdf](https://www.fci.be/Nomenclature/Standards/102g07-de.pdf)

Land van herkomst: Duitsland

Rasgroep 7: Voorstaande honden

Rasvereniging Duitsland: [kleine-muensterlaender.org](https://www.kleine-muensterlaender.org)

Rasvereniging Nederland: [heidewachtelvereniging.nl](https://www.heidewachtelvereniging.nl)

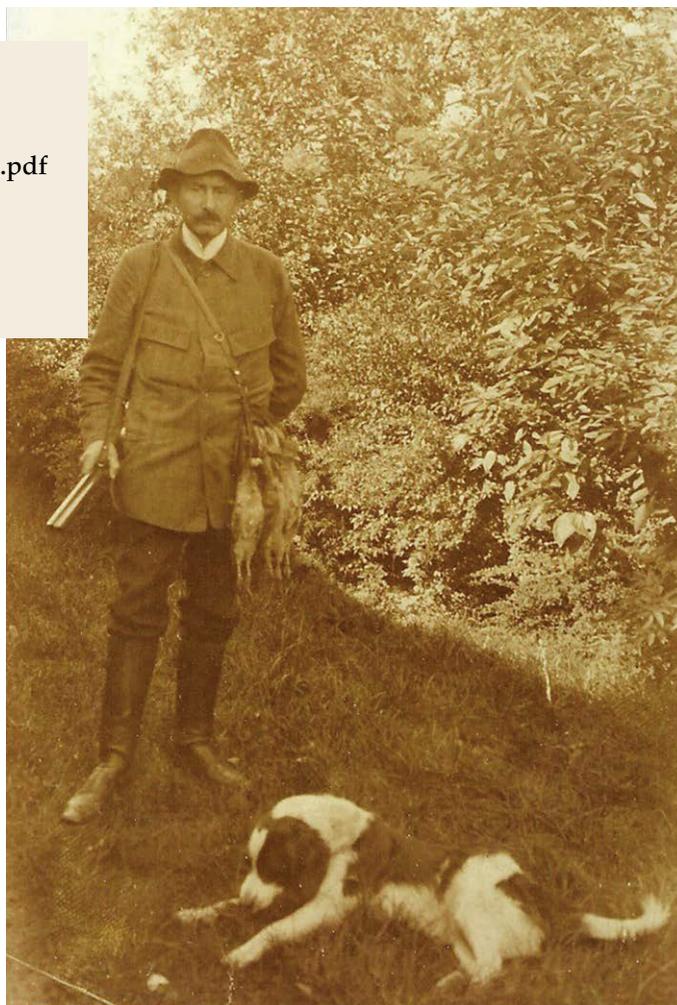
Orde in de chaos

Löns onderneemt pogingen om 'de laatste resten van de oude vogelhonden' te inventariseren. Hij doet dat onder andere door in 1910 in het jachttijdschrift *Zwinger und Feld* een artikel te schrijven over 'die neue alte Rasse'. Hij is echter niet de enige jager-fokker die uit een veelheid aan types er één kiest dat aan de hand van een rasstandaard moet worden gefokt en waarbij zowel jachtaanleg als uiterlijk belangrijk zijn. Denk maar aan Eduard Karel Korthals (1851-1896) die de Korthals Griffon ontwikkelt, of aan Sigismund Freiherr von Zedlitz-Neukirch (pseudoniem Hegewald; 1838-1903), de schepper van de Poedelpointer. Het zijn de jaren waarin Henri graaf van Bylandt zijn viertalige boek *Hondenrassen* samenstelt, waarmee hij – naar eigen zeggen – 'orde in de chaos wil scheppen'.

Betekenis van de naam

In de jaren tachtig van de negentiende eeuw ontstaan door het kruisen van vogelhonden met Engelse en Franse jachthonden de zogenoemde 'Halbbluthunde'. Diverse jagers-fokkers besluiten te redden wat er te redden valt van de oude vogelhond. Rond de wisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw ontstaan uit de vogelhonden verschillende rassen (het is pas in deze periode dat rassen als zodanig worden omschreven), zoals de Grote Münsterländer, Drentsche Patrijshond, Heidewachtel en Wachtelhund (Kwartelhond).

Flora III is de eerste geregistreerde Heidewachtel. Ze staat heel goed voor, is spoorluid en blaft bij het vinden van de buit, het zogenoemde 'Totverbellen'.

De reu Boncoeur (Flora III x Tell Greving) wordt in 1907 geboren. De jager op deze foto is waarschijnlijk Clemens Heitmann, de naamgever van de 'Heitmann-Stamm'.

De eerste Heidewachtel

Edmund Löns schopt het tot Hegemeister. In het begin van de twintigste eeuw is 'Hegemeister' een naam die wordt gegeven aan mensen die in sommige delen van Duitsland zijn belast met bosbouw en jachtbescherming. Op een van zijn tochten, in gezelschap van zijn broers Hermann en Rudolf (die op zoek zijn naar een rode Hannoveraanse Heidehond), komt hij in aanraking met

ETYMOLOGIE

Vanwaar komt de naam Heidewachtel eigenlijk? Heide verwijst naar de heidegebieden met grote bos- en moerasvlakten, waar de hond zijn werk verrichtte. Wachtel is het Duitse woord voor kwartel, de vogel waarop men dankzij het aanwijzen van de hond op joeg.

leraar Clemens Heitmann. Heitmann bezit een kennel waarin hij Magisterhündchen fokt en is – voor zover ik heb kunnen achterhalen – de eerste die zijn honden Heidewachtels noemt. Heitmann heeft zijn stamteef *Flora* in 1873 bij kroegbaas August Hessling (andere bronnen: Wessling) in Leer gekocht. Hessling fokt al vanaf 1850 zonder dat er sprake is van vreemd bloed. Dankzij inteelt is er na drie generaties al min of meer sprake van een rashond, zeker als ook Heitmann gaat fokken zonder inmenging van vreemd bloed. Heitmanns in 1900 geboren teef *Flora III* is de eerste Heidewachtel die (als Kleine Münsterländer) onder nummer 1 in het stamboek wordt ingeschreven. We weten van haar dat ze een bruin-witte vacht heeft, heel goed voorstaat, spoorluid is en blaft bij het vinden van de buit, het zogenoemde ‘Totverbellen’.

Ongemeen leergierig

Boncoeur, *Tasso* en *Hertha von Loburg* staan als nummer 2, 3 en 4 in het stamboek ingeschreven. Het zijn de nakomelingen van *Flora III* en de reu *Tell Greving*. Voor Löns is *Hertha von Loburg* het ideale Heidewachtel-type. Hij omschrijft de honden uit de ‘Heitmann-Stamm’ als kleine, langharige voorstaande honden met een schouderhoogte van veertig à vijftig centimeter, ongemeen leergierig, ijverig, spoorluid, rustige en onvermoeibare zoekers naar verloren geraakt wild. Ze zijn slanker dan een Springer Spaniel, kort in de rug met verhoudingsgewijs korte, hoog aangezette oren en met bruin-witte vachten en donkere ogen.

Edmund Löns’ artikelen worden in 1912 en 1914 afgedrukt in *De Nederlandse Jager*. Daarmee maken ook de jagers in ons land kennis met het ras. De eerste Heidewachtel-fokkers in Nederland zijn:

P. Th. A. Duynstee, Nijmegen (*Duyn*)

Dr. H. Nijssen, Eindhoven (*von Eindhoven*)

met *Herta von der Delme*

H. Brunklaus, Breda, eigenaar van *Kora vom Westerberg*

Lammers, Dordrecht, eigenaar van *Silva vom Domhof*

H. Smelt, Hilversum, eigenaar van *Pan en Hindo*.

Edmund Löns, pionier in de Heidewachtel fokkerij, met zijn teef Ilse-II-Löns, circa 1930. Hij is een zeer volhardend mens, die vecht voor zijn ideeën en principes en in de omgang zeker niet zo makkelijk is als zijn Heidewachtels... aldus een tijdgenoot.

Variante van een horlogemaker

In 1911 maakt Edmund Löns via jachtopziener Wolberg uit Hervest-Dorsten kennis met een variante van de Heidewachtel: de honden uit de ‘Dorstener-Stamm’. Al sinds 1850 fokt een zekere rentmeester Ludwig von Hamm in Coesfeld voorstaande honden die lijken op de ‘Heitmann-Stamm’. Bruin-witte jachthondjes die via een notaris en een horlogemaker bij de jachtopziener terecht komen. Stamhonden in Von Hamms fokkerij zijn de teven *Cora*, *Mirza I-Hervest* en de reu *Rino-Hervest*. In 1913 neemt *Rino* deel aan een jachtproef en wordt hij ‘Prüfungssieger’ – de winnaar. Via inteelt worden dan type en werkkwaliteiten snel vastgelegd. Een reu uit dit in 1909 geboren nest, *Mylord Hervest*, komt in het bezit van Edmund Löns.

Meer dan honderd teven

De honden uit de ‘Dorstener-Stamm’ zijn met een schouderhoogte van vijftig centimeter of meer over het algemeen iets groter dan de ‘Heitmann-Stamm’. Het zijn rustige, soms langzame jagers, niet altijd spoorluid en ze hebben golvend haar, waarin af en toe de resten van een rood-zwarte aftekening zijn te zien, veelal boven de ogen en op de wangen. Een van de belangrijkste reuen uit de ‘Dorstener-Stamm’ is *Tell von Schlichtenberg*, nummer 77 in het stamboek. *Tell* is gefokt door W. Pleisterer uit Osna-brück en dekt meer dan honderd teven.

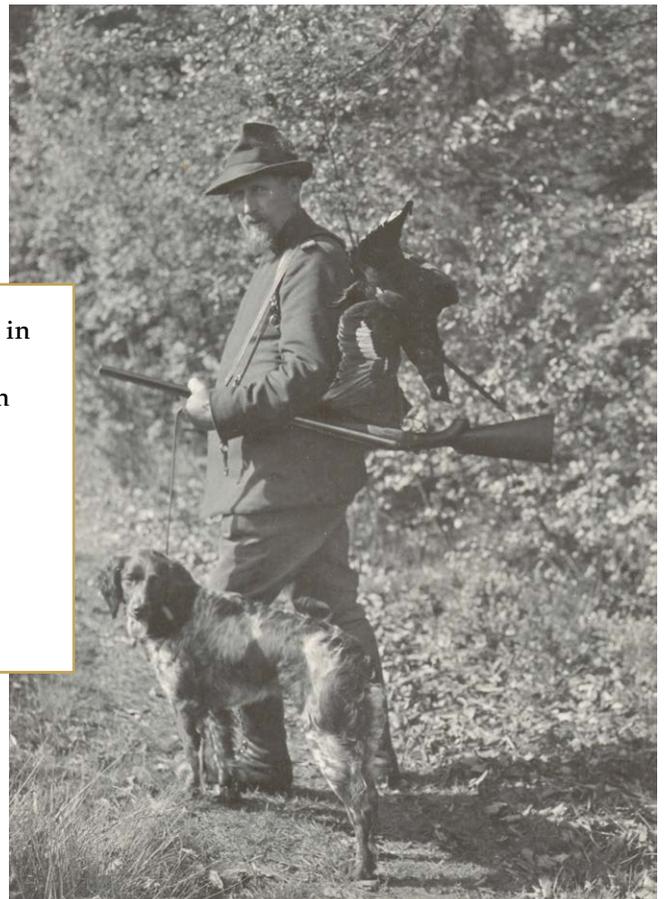

Foto: Peggyhoucair/Pixabay

De rasstandaard van de Heidewachtel geeft aan dat het intelligente, leergierige en temperamentvolle honden moeten zijn, geschikt voor het gezinsleven.

De geschiedenis van de Heidewachtel als rashond is **jong**, maar toch zijn er **verschillen** in de lezingen over hun vroegste geschiedenis.

Het spreekt bijna vanzelf dat Löns, behalve het fokken binnen een stam, ook kruisingen tussen de twee stammen aanbeveelt. En niet alleen dat, hij dringt erop aan dat er geen paringen buiten die stammen plaatsvinden. Het is dan ook opmerkelijk dat Löns zelf en Dr. Friedrich Jungklaus, de samensteller van de eerste rasstandaard (1921), bijna uitsluitend binnen de 'Heitmann-Stamm' fokken. Toch zijn beide stammen in de loop der jaren volledig in elkaar opgegaan.

Er was iets mis...

De geschiedenis van de Heidewachtel als rashond is jong, maar desondanks worden (plaats)namen verschillend gespeld en zijn er verschillende lezingen over hun vroegste geschiedenis. Bijvoorbeeld dat Rudolf Löns, samen met zijn broer Edmund, op een boerderij in Nedersaksen een voorstaande Wachtelhund vindt, die zij – en niet Clemens Heitmann – Heidewachtel noemen. Dan is er nog de ruzie die Edmund met Rudolf Friess heeft over de naam van het nieuwe ras. Friess houdt vast aan Wachtelhund, Habicht-hund of Vogelhund, Löns daarentegen aan Heidewachtel omdat naar het jachtgebied van de hond moet worden verwezen. Löns, de volhouder, wint. Ook in de rasvereniging is er onenigheid. In 1930 richt Löns een rasvereniging op die hij Deutscher Heidewachtel-Club noemt. Dit uit onvrede met de (mede door hem) in 1912 opgerichte *Verein für Kleine Münsterländer Vorstehhunde*. Bij de oprichting van laatstgenoemde rasvereniging wordt een fokreglement gemaakt en een stamboek geopend, dat tien jaar na de opening al 1600 inschrijvingen telt.

Löns' bezit onder andere de reuen *Becass-Löns* en *Bingo Löns* (*Heiderauch Jungklaus x Kesselflickers Flora*), geboren in 1927. Zij zijn de voorvaders van de fokkerij van bruin-

Bingo-Löns, een stamvader van de bruin-schimmel fokkerij. Stamboek 1927.

schimmel vachten, aldus Elisabeth Brand-Böhmer, een goede vriendin van Löns. *Kesselflickers Flora* is, volgens diezelfde vriendin, een Epagneul Breton, die door Löns van een Nederlandse lompshandelaar is gekocht en als Heidewachtel de boeken is ingegaan. Elisabeth belooft Löns de waarheid pas te onthullen nadat hij naar de eeuwige jachtvelden is gegaan. *Dass*

Elisabeth belooft Löns de waarheid pas te onthullen nadat hij naar de eeuwige jachtvelden is gegaan.

etwas mit den Lönsschen Hunden 'nicht stimmte', war durchgesickert. (Dat er iets mis was met de honden van Löns, lekte uit, aldus Elisabeth.)

Verenigingsstrijd

De NSDAP maakt in 1934 korte metten met de twee stromingen, doordat de verenigingen gedwongen samen moeten gaan, onder de oudste

naam. Direct na de Tweede Wereldoorlog worden beide verenigingen opnieuw opgericht, maar ook dit avontuur eindigt wederom in een samengaan van de clubs. In de voormalige DDR wordt in 1952 de *Spezialgemeinschaft für Kleine Münsterländer* opgericht, onder leiding van Otto Capsius. Na het vallen van de Muur sluit men zich aan bij het *Verband für Kleine Münsterländer Vorstehunde 1912 e.V.*, en zo blijft de oudste vereniging als enige bestaan.

Opkomst in Nederland

In 1947 wordt de *Nederlandse Vereniging van Heidewachtelliefhebbers* opgericht. De eerste Heidewachtel die na de Tweede Wereldoorlog in Nederland op een tentoonstelling succesvol is, is *Alraune von Lönshof*. Op de Heidewachtels in Nederland is de Duitse FCI-rasstandaard van toepassing. Al in 1948 wordt de eerste veldwedstrijd georganiseerd. In 1953 komt het verzoek van de Duitse rasvereniging om te streven naar één type hond, zonder onderscheid te maken tussen een werklijn en een showlijn. ■

BEELDMATERIAAL BIJ DIT ARTIKEL

Alle pogingen zijn in het werk gesteld om namen van fotografen/illustratoren van het beeldmateriaal te achterhalen. Dit is niet altijd gelukt. Wie recht op afbeeldingen meent te hebben, kan contact opnemen met de auteur: horter@tiscali.nl.